

جایگاه مجسمه و مجسمه سازی در نگاه
شرع و حکمت

اصغر طاهرزاده

بسم الله الرحمن الرحيم

با توجه به نقش منفی وجود مجسمه در منازل و معابر که موجب انصراف ملائکه از آن محل ها و در نتیجه محروم شدن ساکنان آن منازل و معابر از الطاف الهی و برکات ربّانی می شود؛ نظرات ائمه معصومین □ را در رابطه با مجسمه به عرض می‌رسانیم.

امام ابی جعفر □ در رابطه با آیه «إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ»^۱ فرمودند: «هُمْ الْمَصُورُونَ يُكَلَّفُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنْ يَنْفَخُوا فِيهَا الرُّوحَ»^۲. حضرت امام باقر □ فرمودند: این که خدا در قرآن می‌فرماید: (آن‌هایی که آزار می‌دهند خدا و پیغمبر را) منظور همان صورت‌گرانند که جزای آن‌ها در روز قیامت آن است که مکلفشان می‌کنند در آنچه ساخته‌اند روح بدمند (و مسلم نمی‌توانند).

چنانچه ملاحظه می‌فرمایید از نظر امام معصوم مجسمه‌سازی یک نوع آزار دادن خدا و پیامبر □ است زیرا حضور مجسمه در هر منزل و معبری موجب از بین بردن معنویت در آن محیط می‌شود.

۱ - سوره احزاب، آیه ۵۷.

۲ - بحار الانوار، ج ۸۳، ص ۲۴۴.

قال رسول الله ﷺ: «مَنْ صَوَّرَ صُورَةً كَلَفَهُ اللَّهُ تَعَالَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنْ يَنْفَخَ فِيهَا وَلَيْسَ بِنَافِخٍ»^۳ پیامبر خدا ﷺ فرمود: هر کس صورتی را بسازد و یا بنگارد، خداوند روز قیامت به عهده‌اش می‌گذارد که در آن صورت روح بدمد و او مسلم نمی‌تواند چنین بکند و مورد عذاب قرار می‌گیرد. بدین وسیله در فرهنگ اسلام صورت‌سازی به‌عنوان یک کار خلاف نظر خدا و پیامبر ﷺ مطرح شده و عجیب است که می‌بینید هر وقت و هر جا نور معنویت و دیانت کم شود گرایش به این چیزها زیاد می‌گردد.

قال امام صادق ﷺ قال رسول الله ﷺ: «إِنَّ جِبْرِيلَ أَتَانِي فَقَالَ إِنَّا مَعْشَرَ الْمَلَائِكَةِ لَا نَدْخُلُ بَيْتاً فِيهِ كَلْبٌ وَلَا تِمْتَالُ جَسَدٍ»^۴ امام صادق ﷺ فرمودند که پیامبر خدا ﷺ فرمود: که جبرئیل ﷺ نزد من آمد و گفت: ما گروه ملائکه در خانه‌ای که سگ یا مجسمه باشد وارد نمی‌شویم.

این بدین معنی است که در این محل‌ها حقایق غیبی، انوار معنوی خود را متجلی نمی‌کنند و لذا افراد در فضای چنین محل‌هایی از ارتباط با عالم غیب محروم هستند و رحمت الهی به ساکنان آن‌ها نمی‌رسد.^۵

عن ابی جعفر ﷺ؛ قال جبرئیل ﷺ: يا رَسُولَ اللَّهِ «إِنَّا لَا نَدْخُلُ بَيْتاً فِيهِ

۳ - بحارالانوار، ج ۸۳، ص ۲۴۴.

۴ - اصول کافی، ج ۳، ص ۳۹۳ - بحارالانوار، ج ۵۶، ص ۱۷۷.

۵ - البته عنایت داشته باشید حرمت نگهداری سگ در صورتی است است که سگ در داخل زندگی باشد، و گرنه نگهداری سگ گله خارج از محیط زندگی و در محل نگهداری گوسفندان اشکال ندارد.

صُورَةُ الْإِنْسَانِ».^۶ از امام باقر □ است که فرمود: جبرئیل گفت: یا رسول الله ما در خانه‌ای که صورت انسان باشد وارد نمی شویم.

حالا در نظر بگیرید که حضرت جبرئیل که منشأ بصیرت و شعور معنوی است، در محلی تجلی نکند و قلب افراد آن خانه یا شهر از نور او خالی باشد، آیا دیگر بصیرت فهم نوامیس و سنن عالم در آن افراد به چشم می خورد؟

امیرالمؤمنین □ از قول پیامبر □ فرمودند که: نَهَى عَنْ التَّصَاوِيرِ وَقَالَ: «مَنْ صَوَّرَ صُورَةً كَلَفَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنْ يَنْفَخَ فِيهَا وَلَبِئْسَ بِنَافِخٍ»^۷ رسول الله □ از ساختن تصاویر نهی می فرمودند و می گفتند: هر کس صورتی بسازد (یا بکشد) در روز قیامت خداوند او را مجبور می کند که در آن صورت، روح بدمد و او نمی تواند.

و اساساً ذهنی که مشغول صورت‌ها و تصاویر شد، افق جان دیگر به راحتی نمی تواند ذوات و عالم غیب را درک کند.

عن ابی العباس، عن ابی عبد الله □ قال: «سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ (يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَحَارِبَ وَ تَمَاثِيلَ)، مَا التَّمَاثِيلُ الَّتِي كَانُوا يَعْمَلُونَ؟ قَالَ وَ اللَّهُ مَا هِيَ التَّمَاثِيلُ الَّتِي تَشَبَّهُ النَّاسَ وَلَكِنْ تَمَاثِيلُ الشَّجَرِ وَ نَحْوَهُ».^۸

راوی می گوید: از امام صادق □ در مورد آیه‌ای که خداوند فرمود، سوال کردم؛ (جَنَانِ برای حضرت سلیمان □ هرچه می خواست از محراب‌ها

۶ - بحارالانوار، ج ۸۳، ص ۴۵.

۷ - بحارالانوار، ج ۳، ص ۳۲۸.

۸ - بحارالانوار، ج ۷۹، ص ۳۲۴.

و پیکرها می ساختند) آن تماثیل که جنیان می ساختند چه بوده ؟ حضرت فرمودند: والله پیکرهایی شبیه انسان نبوده بلکه تماثیلِ درخت و امثال آن بوده است.

حال با توجه به این روایات که مطرح شد، آیا نباید یک انسان متدین، محض احتیاط هم که شده از ساختن و داشتن و نگاه کردن به مجسمه ها به هر نحوی ممکن است فاصله بگیرد؟ آیا کارگزاران محترم جمهوری اسلامی و دانشگاه های هنر در جمهوری اسلامی نباید از این گونه اعمال اجتناب بورزند و هنر خود را در مسیری به کار گیرند که چنین آفاتی را در پی نداشته باشد؟

آیا ما نباید متوجه باشیم که وقتی جامعه مشغول مجسمه سازی و مجسمه داری شد، به مرور؛ گرایش روح آن جامعه به عالم محسوس افزون می شود و از ارتباط با معنویات محروم می ماند؟ و به همین جهت هم می فرمایند: ملائکه در خانه ای که مجسمه باشد داخل نمی شوند؛ یعنی در چنین محیطی قلب در بهره گرفتن از معنویات محروم می ماند و گرفتار وساوس شیطانی می گردد، این است که باید اذعان کرد شهری که در آن مجسمه باشد، شهر شیاطین خواهد شد و مردم به جای گرایش به معنویات و محبت و ایثار نسبت به یکدیگر، بیشتر گرفتار هوس و حرص و وسوسه و بدبینی می شوند. وقتی متوجه شدیم ملائکه و از جمله جبرئیل □ مظاهر اسماء الهی و در زمره حقایق غیبی هستند و در آن محلی که مجسمه موجودات ذی روح قرار دارد، عبور نمی کنند و به آن محل نظر ندارند، می فهمیم انوار الهی در چنین مکان هایی جان و قلب ساکنان آن محل ها را

نوازش نمی‌دهد و امید و دیگر آرامش در افراد آن مکان‌ها به چشم نمی‌خورد، و مسلم وقتی نظر و نوازش ملائکه از جان‌ها رخت ببرند، فکر و خیال آن‌ها گرفتار وساوس شیطانی می‌شود.

ما امیدواریم مسئولان محترم و مردم متدین مواظب باشند که ظاهر شهرها و خانه‌ها با چنین مظاهری که فاصله گرفتن از فرمایش ائمه معصومین □ و فتاوی علمای عزیز است و در یک کلمه؛ نشانه دوری از دین و معنویت است، آلوده نشود.

عجیب است که عده‌ای می‌گویند: «این که اسلام مجسمه‌سازی را حرام کرده به آن جهت است که بت پرستی تداعی نشود و حالا که دیگر با مجسمه‌سازی، بت پرستی تداعی نمی‌گردد، این کار عیب ندارد». در حالی که باید متوجه باشند در زمان امام صادق □ که حدود ۱۰۰ سال از مسئله بت پرستی گذشته است باز امام، حرام بودن مجسمه‌سازی را مطرح می‌فرمایند و به سؤال‌کننده می‌گویند اگر می‌خواهی چیزی را نقاشی کنی و یا بسازی، درخت و نهر و امثال این‌ها را تصویر کن، چون نباید روح انسان‌ها که می‌تواند با سیر در معنویات، حقایق عقلی و قلبی عالم معنا را درک کند، گرفتار این کارها بشود و تمام اندیشه خود را صرف این صورت‌های حسی نماید. و اساساً نباید انسان خود را بیش از حد در محسوسات متوقف کند، و مجسمه‌سازی نمونه بارز متوقف شدن در حس است. آری! از یک قطعه سنگ، تجسم فضایی صورتی را در نظر آوردن و سپس بر اساس آن تجسم فضایی، سنگ را تراشیدن، کار مهمی است. کاری مهم ولی پوچ، که انسان‌ها را به خود مشغول می‌کند.

مارگیر، اژدها آورده است در شکارش، خونِ دل‌ها خورده است
 مارگیر؛ کار مهمی کرده که اژدها شکار کرده، ولی نتیجه کارش
 طبق نقل مثنوی، کشته شدن خودِ مارگیر و مردم بسیار بود. مجسمه ساز
 نیز مثل مارگیر؛ هم عمر خود و هم عمر مردم را تلف کرده، و هم
 فضای خانه و شهر و جامعه را از معنویت خارج نموده است.
 مسلم کسانی که دستور ساختن این مجسمه‌ها را می‌دهند در ارتکابِ
 گناه، نقش اصلی را دارند. این‌ها نمی‌دانند فتوای خود شیخ بهایی و

است، تجلیل این بزرگان به فکر و اندیشه‌شان است و نه به جسم آن‌ها.
 ملاحظه می‌کنید مجسمه‌سازی چه بلایی بر سر انسان می‌آورد، انسان
 آن‌چنان مشغول جسم افراد دانشمند می‌شود که پیام علمی آن‌ها نادیده
 گرفته می‌شود و جسم آن‌ها مدّ نظر قرار می‌گیرد.

فرهنگ غربی همه چیز را در حدّ حس و محسوسات پایین می‌آورد،
 چون این فرهنگ با معنویت بسیار کم سر و کار دارد و به همین جهت
 گرفتار مجسمه‌سازی می‌شود و بعد از رنسانس که به کلی به دین پشت
 کرد، مجسمه‌سازی رونق بیشتری گرفت، و به قول دانشمندان
 غرب‌شناس، حتی غرب بیش از آن که مسیحی شود، مسیحیت را غربی
 نمود و لذا تا قرن چهارم میلادی که هنوز مسیحیت به غرب نرفته یعنی
 در کلیسای اورشلیم، شما به آن معنا تمثال و مجسمه‌ای نمی‌بینید ولی وقتی
 مسیحیت به غرب رفت، فرهنگ غرب رنگ رومی و یونانی خود را به

مسیحیت زد و تازه اوج این مجسمه سازی وقتی است که به کل به مسیحیت پشت نمود. حال سؤال این است؛ چرا باید یک کشور اسلامی گرفتار گرایش هایی باشد که هیچ ریشه اسلامی و الهی ندارند؟ آیا مسئولان بنا را بر این گذارده اند که مظاهر غربی را در کشور اسلامی حاکم کنند؟

عرفای بزرگ که حس نورانی داشتند و حضور و عدم حضور معنویت را در هر مکان حس می کردند، در جایی که مجسمه ای بود شب نمی ماندند و در آن مکان نماز نمی خواندند، می فرمودند: وجود این مجسمه مانع ارتباط ما با حقایق معنوی عالم اعلی است. حتی سگ گله را که نیاز زندگی دامداری است در محلی خارج از خانه جای می دادند که در حکم خانه و زندگی محسوب نشود.

بهترین دلیل تجربی بر این ادعا که میل به مجسمه و سگ های (غیر سگ گله) معمولی یک میل شیطانی است، این که در هر خانواده ای که اسلام و معنویت بی رنگ شد، حضور سگ و مجسمه پررنگ می شود، و معلوم است که بین روح اسلام و سگ و مجسمه تضاد هست.

«والسلام علیکم و رحمة الله و برکاته»